

Mateja Ratej

Josip Hohnjec – načelni borec za revizijo vidovdanske ustave v Narodni skupščini v letih 1921–1925

UDK 329 SLS: Hohnjec "1921/1925"

RATEJ Mateja, doktorica zgodovine, znanstvena sodelavka, ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, mratej@zrc-sazu.si

Josip Hohnjec – načelni borec za revizijo vidovdanske ustave v Narodni skupščini v letih 1921–1925

Zgodovinski časopis, Ljubljana 66/2012 (145), št. 1-2, str. 144–163, cit. 114

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Avtorica se v razpravi ukvarja s politično dejavnostjo enega najvplivnejših politikov Slovenske ljudske stranke v času oblikovanja Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev in v prvih letih njenega obstoja. Katoliški duhovnik republikanskega prepričanja Josip Hohnjec se je v beograjski Narodni skupščini odlikoval z dobro pripravljenimi skupščinskimi nastopi s področja jugoslovanske zunanje politike in s prizadevanji za ohranitev oz. vzpostavitev ozemeljske celovitosti slovenskega prostora. Do preloma politike Hrvatske republikanske seljačke stranke leta 1925 pa je bil tudi načelen borec za revizijo vidovdanske ustave, zlasti v členih, ki so določali državni centralizem in narodni unitarizem.

Gljučne besede: Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, Josip Hohnjec, Slovenska ljudska stranka, Slovenska krščanskosocialna zveza, vidovdanska ustava

Avtorski izvleček

UDC 329 SLS: Hohnjec "1921/1925"

RATEJ Mateja, PhD., Research Fellow, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Science and Arts, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2, mratej@zrc-sazu.si

Josip Hohnjec, the Principled Activist for the Revision of the Vidovdan Constitution at the National Assembly during the 1921–1925 Period

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 66/2012 (145), No. 1-2, pp. 144–163, 114 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

Examined is the political activity of Josip Hohnjec, one of the most prominent politicians of the Slovene People's Party in the period of the formation of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes and during the first years of its existence. A Catholic priest and a declared Republican, Hohnjec was particularly renowned for his learned and well-prepared speeches at the National Assembly in Belgrade, generally on Yugoslav foreign politics and endeavors to preserve, or establish, territorial integrity of the Slovene territory. Until the Croatian Peasant Party changed its political orientation in 1925 he was also a principled proponent of a revision of the Vidovdan Constitution, particularly in regard to its provisions stipulating state centralism and national unitarism.

Key Words: Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes, Josip Hohnjec, Slovene People's Party, Slovene Christian Socialist Association, Vidovdan Constitution

Author's Abstract

Poslanci Ustavodajne skupščine Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (dalje SHS) so 28. junija 1921 z 223 glasovi sprejeli vidovdansko ustavo, ki je uvedla strogo centralistično obliko državne ureditve. V ustavnih določilih utemeljen narodni unitarizem je v dvajsetih letih 20. stoletja do skrajnosti zaostрил narodno vprašanje. Kot logična posledica narodnega unitarizma je bil v ustavo vgrajen tudi državni unitarizem, utemeljen v določilu o izvrševanju upravne oblasti; državna uprava se je izvajala po oblasteh, okrožjih, okrajih/srezih in občinah. Od kralja imenovan veliki župan je načeloval oblasti, ki je smela imeti do 800.000 prebivalcev. Eden prvih ukrepov vlade po sprejetju ustave je bila ukinitev Deželne vlade za Slovenijo in njenih avtonomnih uradov 9. julija 1921. Na čelu s pokrajinskim namestnikom Ivanom Hribarjem je bila 2. avgusta 1921 uvedena Pokrajinska uprava za Slovenijo, ki je bila prehodnega značaja; njene pristojnosti so bile v letih 1924–1927 postopno prenesene na ministrstva, velike župane in oblastne skupščine. Z uvedbo Pokrajinske uprave za Slovenijo so bili ukinjeni vsi avtonomni uradi, s tem pa tudi upravna dvotirnost med državnimi in pokrajinskimi organi.¹

Proti sprejemu ustave je glasovalo 35 poslancev, 161 pa je bilo odsotnih; med njimi so bili tudi poslanci Jugoslovanskega kluba², katerega del je bila Slovenska ljudska stranka (dalje SLS). Zaradi suspenza kolege Stjepana Barića je Jugoslovanski klub 3. junija 1921 protestno zapustil sejo Ustavodajne skupščine, poslanci pa so se vrnili na zasedanja 13. junija 1921, ko je bila na dnevnem redu razprava o uvedbi volilne pravice za ženske in o upravni delitvi države na oblasti. Ker je skupščinska večina iz taktičnih razlogov izglasovala odložitev razprave, so poslanci Jugoslovanskega kluba še isti dan dokončno zapustili Ustavodajno skupščino.³ Svoje stališče so pojasnili v izjavi, ki je bila 15. junija 1921 predložena Ustavodajni skupščini. V njej so poudarili privrženost izgradnji ustavne parlamentarne demokracije na temeljih enotnosti in enakopravnosti. Takšno ureditev je centralistični ustavni načrt po njihovem mnenju onemogočal, zato so sklenili zavrniti dokončno glasovanje

¹ Perovšek, *Unitaristični in centralistični značaj*, 19–21; Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, 42–43.

² Jugoslovanski klub: poslanski klub Slovenske ljudske, Hrvatske pučke in Bunjevsko šokačke stranke. Po skupščinskih volitvah 18. marca 1923 je ostal brez Hrvatske pučke stranke, ki se ni uvrstila v Narodno skupščino. Jugoslovanskemu klubu se je ponovno pridružila po skupščinskih volitvah leta 1927.

Bunjevci za Korošca in za revizijo ustave, *Straža*, 4. 4. 1923, 2; Prva seja Narodne skupščine, *Slovenec*, 17. 4. 1923, 1; Matijević, *Politika Hrvatske pučke stranke*, 239, 241 in 243–244.

³ Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, 379, 381 in 384–385.

o ustavnem načrtu. Izjavo so zaključili z obvezo, da bodo po sprejetju ustave nadaljevali s prizadevanji za njeno revidiranje do dokončne politične, gospodarske in kulturne enakopravnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev v državi.⁴

Vodstvo SLS je ustavi priznalo legitimnost, poslanci Jugoslovanskega kluba pa so se 2. julija 1921 vrnili v Narodno skupščino⁵ in nadaljevali s svojimi političnimi prizadevanji pod sloganom: »Priznavamo sedanjo ustavo s pridržkom odločne zahteve, da se prej ali slej revidira.«⁶ Od julija do septembra 1921 so po Sloveniji potekali številni protestni shodi SLS,⁷ na katerih so izpostavljali zlasti zahtevi po upravno združen in avtonomni Sloveniji in reviziji ustave.⁸

Četudi se je parlamentarna politika SLS v naslednjih letih praviloma podrejela intenci po oblasti, je do radikalne spremembe politike Stjepana Radića spomladi 1925 vendarle zavzemala dosledno avtonomistično držo, ki se je izražala v zahtevi po reviziji vidovdanske ustave, pri čemer je pomembno idejno in načelno vlogo v stranki odigral teolog in poslanec Josip Hohnjec (1873–1964). Ko je leta 1928 v zborniku Slovenci v desetletju 1918–1928 pisal o zgodovini ustave, je imel do nje spričo časovne distance mnogo spravljivejše stališče od tistega, ki ga je izpričeval v Ustavodajni skupščini, kjer je izdatno sodeloval v ustavnem odseku. Najvišji pravni akt prve jugoslovanske države je po njegovem sprejetju označil kot veliko nesrečo za državo.⁹ Ko so pristaši štajerskega katoliškega tabora 11. julija 1921 romali na Brezje, je imel Josip Hohnjec pred okrog 2.500 verniki odmeven govor o vidovdanski ustavi. Romanje je bilo nasploh manifestacija katoliške avtonomistične in proticentralistične državne ideje, ki je véla tudi iz temeljnega sklepa brezjanske prireditve: »Ustavo imamo in se ji moramo ukloniti, toda obljublamo, da se bomo proti tej krivični in slabi ustavi borili z vsemi postavnimi sredstvi.«¹⁰

⁴ Sporočilo Hrvatom in Slovincem ob odhodu Jugoslovanskega kluba iz konstituyente, Straža, 22. 6. 1921.

⁵ Ustavodajna skupščina po sprejetju ustave ni bila razpuščena, temveč je bila preimenovana v Narodno skupščino. Način preoblikovanja Ustavodajne v Narodno skupščino je bil določen z Zakonom o volitvah v Začasnem narodnem predstavništvu, v skladu s katerim je imela Narodna skupščina okrnjene pristojnosti (poslanci so lahko sprejemali samo zakone, ki so bili v tesni zvezi z ustavo oziroma nujne finančne zakone). Skupaj z njo je bil zato oblikovan Zakonodajni odbor, na katerega je prešel dovršen del zakonodajnih pristojnosti. Zakonodajni odbor je deloval neodvisno od Narodne skupščine, njegovi člani pa so bili za svoje delo odgovorni vladi. Njegova temeljna naloga je bila likvidacija pravnega provizorija in priprava zakonskih predlogov o poenotenju zakonodaje. Narodna skupščina je vse do 2. marca 1922, ko je bil izglasovan Poslovnik za delo Narodne skupščine, delovala v skladu s Poslovnikom za delo Ustavodajne skupščine. Gligorijević, *Parlament i političke stranke*, 114.

⁶ Korošec Anton, Županom in občinskim odbornikom SLS, Slovenec, 5. 7. 1921, 1.

⁷ Kmetski tabor za cel ormoški okraj, Slovenski gospodar, 7. 7. 1921, 3; Shodi v marenberškem okraju, Slovenski gospodar, 7. 7. 1921, 4; Naši romarji pri Mariji Pomagaj, Slovenski gospodar, 14. 7. 1921, 3; Dobro uspeli shodi v okraju Marenberg; Kmetski tabor v Ormožu, Slovenski gospodar, 21. 7. 1921, 2.

⁸ Shod SLS za mesto Maribor, Straža, 10. 4. 1922, 3; Shod SLS v Celju, Straža, 12. 4. 1922, 2; Mesečno zborovanje SLS za mesto Maribor, Straža, 12. 4. 1922, 3.

⁹ Naša nova ustava in zahteva SHS naroda, Straža, 4. 7. 1921, 1; Hohnjec, *O ustavi naše države*, 295–338.

¹⁰ Naši romarji pri Mariji Pomagaj, Slovenski gospodar, 14. 7. 1921, 3.

Josip Hohnjec je v letih 1885–1897 študiral bogoslovje v Mariboru. Avgusta 1897 je bil nameščen za kaplana v Podsredi, a je že po nekaj tednih odšel na Dunaj v Avguštinij, kjer je leta 1901 promoviral za doktorja teologije. Leta 1905 je bil imenovan za profesorja dogmatike na bogoslovnem učiteljskišću v Mariboru. Pred prvo svetovno vojno se je posvečal predvsem delu v nepolitičnih organizacijah, verskim, prosvetnim, narodno-obrambnim in gospodarskim dejavnostim Slovenske krščanskosocialne zveze za Štajersko¹¹ (dalje SKSZ), katere podpredsednik je bil (predsednik od leta 1919).¹² Leta 1917 se je zelo trudil za populariziranje Majniške deklaracije, novembra pa je bil na kongresu Vseslovenske ljudske stranke izvoljen v strankin osrednji izvršni odbor.¹³ Ob prevratu je bil Hohnjec podpredsednik Narodnega sveta v Mariboru in na silvestrovo 1918 je na seji odbora SKSZ že pozival »vse Slovence krščanskega svetovnega naziranja«, da se politično pridružijo SLS.¹⁴

Potem ko regent Aleksander ni pristal na predloženo vladno listo voditelja srbskih radikalov Nikole Pašića, je koncentracijsko vladno 20. decembra 1918 sestavil Pašićev strankarski kolega Stojan Protić s podpredsednikom Antonom Korošcem.¹⁵ V začetku leta 1919 je Hohnjec označil politični položaj v Kraljevini SHS za stanje »med vojno in mirom«,¹⁶ strankarsko politično daljnovidnost pa je pokazal tudi 6. januarja 1919 na občnem zboru SKSZ za Štajersko v Celju, ko je svaril pred nevarnostjo socialističnega, boljševističnega in komunističnega gibanja ter v zameno za prihajajoče modne politične trende ponujal obnovo družbenega življenja na krščanskih temeljih.¹⁷

Na seji izvršnega odbora SLS 20. februarja 1919 v Ljubljani so sprejeli sklep o nujni obnovi krajevnih organizacij Slovenske kmetске zveze kot osnovnih celic krovne SLS, v skladu s strankinimi težnjami po razširitvi delovanja pa so govorili tudi o ustanovitvi vsedržavne Jugoslovanske kmetске zveze¹⁸. Na Štajerskem je

¹¹ Slovenska krščanskosocialna zveza je bila ob povečani potrebi po izobraževalnem in narodnogospodarskem delu osnovana leta 1897, pet let kasneje pa je dobila patronat nad celotnim slovenskim krščanskosocialnim ljudskim gibanjem. Na ustanovnem shodu pod predsedstvom Janeza Evangelista Kreka je bilo zastopanih 78 društev, od tega 16 s Štajerske. Leta 1903 je bil pod tajništvom glavnega mobilizatorja, kaplana Frana Saleškega Gomilška, osnovan pomožni odbor SKSZ za Štajersko, tri leta kasneje pa se je SKSZ za slovensko Štajersko osnovala kot avtonomna krščanskosocialna izobraževalna organizacija s sedežem v Mariboru. Vidni ljudsko-izobraževalni organizator je v tem času postal Anton Korošec, ki je bil izvoljen za predsednika SKSZ, Josip Hohnjec pa za podpredsednika. S tem so dobila vsa krščanskosocialna izobraževalna društva na Štajerskem svojo matico, čeprav stiki z SKSZ v Ljubljani niso bili čisto pretrgani. Do začetka prve svetovne vojne se je organizacija močno razširila in od sebe ločila mladinsko telovadno gibanje Orel.

Stabej, *Prosvetna zveza v Mariboru*, 155–156; Hohnjec, *Katoliško društveno prosvetno gibanje*, 153.

¹² *Slovenski biografski leksikon*, 336.

¹³ Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, 88.

¹⁴ Slovenska krščanska socialna zveza za Štajersko, *Slovenski gospodar*, 31. 12. 1918, 1.

¹⁵ Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, 200 in 202.

¹⁶ Dr. Hohnjec o političnem položaju, *Straža*, 20. 1. 1919, 2.

¹⁷ Velika izobraževalna naloga, *Straža*, 7. 1. 1921, 1.

¹⁸ Jugoslovanska kmetška zveza je bila ustanovljena 5. maja 1919 v Ljubljani kot krovno združenje kmetov pod okriljem SLS (uradno glasilo *Domoljub*). Vodstvo SLS je kmečko

v prvi polovici leta 1919 potekala živahna obnova stranke, med najdejavnějšími akterji pa je bil poleg Vladimirja Pušenjaka, Franja Žebota, Ivana Benkoviča, Ivana Vesenjaka in Mihaela Brenčiča ravno Josip Hohnjec.¹⁹ Kot član delegacije SLS je odpotoval v Začasno narodno predstavništvo v Beograd, kjer so bila opažena zlasti njegova prizadevanja za priključitev Prekmurja slovenskemu delu države.²⁰ Urednik v Cirilovi tiskarni Januš Golec je Hohnjecu v svojih neobjavljenih spominih namenil daljši opis, vreden pozornosti, ker odstira pomembne nianse odnosov med akterji SLS v prvih desetletjih Karadorđevićeve Jugoslavije, pa tudi njihov položaj v odnosu do strankinega časopisja. Golec je zapisal, »da je bil pozvan dr. J. Hohnjec na izrecno željo dr. Korošca za poslanca v privremeno narodno predstavništvo v Beograd. Dr. Korošec je hotel imeti pri roki zmožno ter povsem zanesljivo moč, na katero se je lahko opiral, saj povsod pač ni mogel biti sam. Predvsem pa je potreboval visoko izobraženega govornika, katerega je lahko poslal na govorniški oder v parlamentu. Dr. Hohnjec je bil zelo dobro podkovan v zunanji politiki in je v imenu Jugoslovanskega kluba vedno govoril o stališču Jugoslavije z ozirom na zunanji svet. On je tudi vsikdar branil slovenske avtonomne pravice proti centralistom. Baš radi svojih temeljitih zunanje in notranje političnih razprav se je veselil izrednega spoštovanja in ugleda med srbskimi te hrvatskimi politikami. Imel je še to lepo navado, da je vsikdar, kadar se je vrnil kot poslanec iz Beograda v tiskarno, povabil nas vse tiskarniške novinarje v kako gostilno, kjer smo jedli ter pili na njegov račun, kolikor je kateri zmogel in hotel. Po tej pogostitvi se je prikazal drugo jutro v uredništvo. Sedel je na stol za mizo, na kateri je že bil zanj pripravljen papir ter peresnik za članek o trenutnem političnem položaju, katerega je vselej rade volje napisal po vrnitvi od parlamentarnega zasedanja. Seznanjal je nas urednike s karakteristikami hrvatskih in srbskih politikov, da smo poznali vse do dna duše in bili dobro podučeni, koliko je kateri izobražen in česar je zmožen, da potepta pravico ter zakon in se oklene nasilja. Z dr. Hohnječevo pomočjo smo lahko vodili uspešno in upoštevano polemiko s hrvaškim in srbskim časopisjem. Po zaključenem privremenem predstavništvu si je izbral dr. Hohnjec na dr. Koroščevo

stanovskopolitično organizacijo ustanovilo za povečanje slovenske gospodarske samostojnosti v okviru ustavnopravnih določil. Maja 1919 se je v skladu s sklepi vodstva stranke Jugoslovanski kmetijski zvezi pridružila tudi štajerska Slovenska kmetijska zveza, ki je imela do skupščinskih volitev leta 1923 v njenem okviru poseben položaj in je bila tesno navezana na politično organizacijo SLS. Leta 1928 je bila Jugoslovanska kmetijska zveza preoblikovana v neodvisno stanovskostrokovno in kulturno organizacijo. Po uvedbi diktature leta 1929 je razpuščena SLS v njenem okviru ohranila pomemben del privržencev. Decembra 1931 je bila razpuščena, a je bila decembra 1935 obnovljena kot društvo s tesno navezavo na slovenski del Jugoslovanske radikalne zajednice.

Ustanovitev Jugoslovanske kmetijske zveze, Domoljub, 8. 5. 1919, 190; Ustanovitev Jugoslovanske kmetijske zveze, Slovenec, 6. 5. 1919, 1-2; Občni zbor Jugoslovanske kmetijske zveze, Slovenec, 10. 11. 1922, 1-3; Pravila okrajnih Kmečkih zvez, 12-20.

¹⁹ Glej npr.: Slovenska Kmečka zveza, Slovenski gospodar, 9. 1. 1919, 2; 16. 1. 1919, 2; Središče, Slovenski gospodar, 30. 1. 1919, 4; Dopisi, Slovenski gospodar, 6. 2. 1919, 3-4.

²⁰ Stenografski zapisniki, I. zvezek/10. 5. 1919, 388-389; Prvi ljudski tabor v Prekmurju, Slovenski gospodar, 21. 8. 1919, 1; Kmečka Zveza za Prekmurje, Slovenski gospodar, 14. 1. 1920, 4.

željo dva najbolj sigurna volilna okraja za izvolitev in to sta bila po prevratni dobi ljutomerski in konjiški okraj. Pri vseh volitvah je bil izvoljen z veliko večino za poslanca in s tem je bilo zelo ustrezno tudi dr. Korošcu, ki je imel poleg sebe zaupno osebnost.»²¹

Kot neformalni vodja sedmerice štajerskih poslancev je izrazito zaznamoval strankino parlamentarno leto 1920, saj je bil pobudnik ali sopolpisnik skorajda vseh predlogov, ki jih je Jugoslovanski klub vložil v parlamentarno obravnavo. Medtem ko je v začetku leta 1920 vlagal energijo v proteste zoper menjavo krone v razmerju 4 : 1 in se odločno zavzel za menjavo v razmerju 1 : 1, je deloval še proti omejevanju ženske volilne pravice, za osvoboditev jugoslovanskih vojnih ujetnikov v Italiji in Rusiji ter za boljšo oskrbo ljudi s hrano.²² Na zunanjem ministristvu je posredoval za izpustitev prekmurskega župnika Jožefa Klekla, ki so ga madžarske oblasti zaradi političnega delovanja zaprle v začetku leta, izpustile pa kljub notam jugoslovanske vlade šele junija naslednje leto.²³ Avgusta in septembra se je Hohnjec boril proti za kmete nesprejemljivemu popisovanju živine in vozov s strani Komande dravske divizije v Ljubljani, ki je bilo ustavljeno septembra istega leta, pri finančnem ministru Kostu Stojanoviću je protestiral zaradi predloženega finančnega zakona za leto 1920–1921, v skupščini pa je imel tudi odmeven govor ob ratifikaciji mirovne pogodbe z Avstrijo, ki jo je ocenil kot *»preveč obzirno«* do severne sosed.²⁴

Hohnjec je bil prvopodpisani na oklicu pristašem septembra 1920, v katerem je SLS poudarila pomembnost prihodnjih volitev, saj bodo izvoljeni poslanci v Ustavodajni skupščini sprejemali temeljne državne zakone ter določali razmerje med državo, Cerkvijo in vero: *»Ali bo šola verska ali bo brezverska, ali se bo smel zakon sklepati pred duhovnikom v cerkvi, ali pa se bo moral sklepati pred državnim uradnikom, ali bo zakon nerazdružljiv, ali pa se bodo smeli zakonci ločiti in sklepati nove zakone.«*²⁵ Po izvolitvi v konstituantu 28. novembra 1920 je Hohnjec ostal poslanec do nastopa kraljeve diktature leta 1929, a je zlasti v prvih letih veljal za dobro pripravljenega in strokovno podkrepljenega govorca, česar se je bržkone zavedal tudi sam, ko je leta 1923 v knjižici *Za svobodo in pravo* izdal nekaj svojih najodmevnejših skupščinskih govorov.²⁶

²¹ Golec, *Spomini*, 1366–1369.

²² *Stenografski zapisniki*, V. zvezek/18. 6. 1920, 61–63; 19. 6. 1920, 77; Protest poslanca dr. Hohnjeca, Slovenski gospodar, 14. 1. 1920, 1; Za osvoboditev vojnih ujetnikov, Slovenski gospodar, 8. 4. 1920, 1; Bivšim vjetnikom v Italiji, Slovenski gospodar, 20. 5. 1920, 2; Upit narodnega poslanca dr. Josipa Hohnjeca, Straža, 10. 5. 1920, 1–2.

²³ Za osvobojenje g. župnika Klekla, Slovenski gospodar, 29. 7. 1920, 3–4; Za osvoboditev župnika Klekla, Straža, 9. 2. 1921, 3–4; Zadeva zaprtega Klekla, Straža, 16. 2. 1921, 2.

²⁴ *Stenografski zapisniki*, V. zvezek/16. 9. 1920, 461–463; Popisovanje živine in vozov, Slovenski gospodar, 26. 8. 1920, 3; Lep uspeh poslanca dr. Hohnjeca, Straža, 6. 9. 1920, 2; Protest zoper izvajanje finacijskega zakona, Slovenski gospodar, 23. 9. 1920, 1; *Za svobodo in pravo*, 127–133.

²⁵ Oklic, Slovenski gospodar, 16. 9. 1920, 1.

²⁶ Slovenski biografski leksikon, 336; Enciklopedija Slovenije, 40.

Po volitvah v Ustavodajno skupščino je prišlo v SLS do nesoglasij v zvezi s sestavljanjem ustavnega predloga Jugoslovanskega kluba,²⁷ saj je okrepljeno mlado krilo krščanskih socialcev okrog ljubljanskega časnika *Večerni list* (Josip Gostinčar, Franc Kremžar, Franc Tersegav, Andrej Gosar, Fran Kulovec) zahtevalo, da stranka v svoj program sprejme stališče o republikanski obliki vladavine.²⁸ Anton Korošec je idejo odločno zavračal,²⁹ medtem ko so štajerski pristaši odklonilno stališče do republikanske državne ureditve izrazili že aprila 1919 ter republikansko idejo označili kot protidržavno.³⁰ Ob koncu leta 1920 sta zahteve krščanskih socialcev okrog *Večernega lista* obsodila ugledna štajerska katoliška intelektualca – Leopold Lenard in Franc Kovačič.³¹ *Večerni list* je v začetku leta 1921 prenehal izhajati, s čimer so bili pristaši krščanskosocialne delavske struje politično onemogočeni.³² Četudi republikanska ideja v SLS na Štajerskem ni dobila širše podpore, kar je bilo povezano tudi z republikanskim stališčem Hrvatske (republikanske) seljačke stranke, ki je izražala politične interese predvsem v mariborskem volilnem okrožju,³³ so nekateri strankini prvaki na Štajerskem vendarle izrazili svojo privrženost republikanski obliki vladavine; med njimi Josip Hohnjec, ki je bil prepričan, da je svetovna vojna pokopala princip monarhije. Na seji načelstva SLS v Ljubljani 21. novembra 1918 je odločno povedal: »Kot katoliški duhovnik izjavljam, da sem republikanec.«³⁴

Poslanci Jugoslovanskega kluba so zaradi načina sprejetja poslovnika mimo Ustavodajne skupščine³⁵ 11. decembra 1920 sprejeli sklep o odstopu Antona Korošca z mesta ministra za promet in podali predlog o odstopu celotne vlade. Po odstopu Deželne vlade v Ljubljani 13. decembra 1920 je dolžnosti predsednika kot nestranskarski kandidat prevzel Leonid Pitamic,³⁶ Nikola Pašić pa je 1. januarja

²⁷ Vodstvo Slovenske ljudske stranke, Slovenec, 8. 1. 1921, 2.

²⁸ Smer Ljudske stranke, Slovenec, 14. 12. 1920, 1; 'Straža', Slovenec, št. 17. 12. 1920, 2; Oblika države in katoličani, Večerni list, 15. 12. 1920, 1-2; Na pravi poti, Večerni list, 20. 12. 1920, 1-2; Vprašanje državne oblike, Večerni list, 21. 12. 1920, 1.

²⁹ Govor ministra Korošca na sestanku zaupnikov SLS v Mariboru, Straža, 1. 10. 1920, 1-2; Smernice ministra Korošca za volitve, Slovenski gospodar, 7. 10. 1920, 1.

³⁰ Organizacija Slovenske kmečke zveze, Slovenski gospodar, 29. 4. 1919, 3; Slovensko ljudstvo na branik!, Slovenski gospodar, 10. 4. 1919, 1; Rdeča nevarnost, Slovenski gospodar, 17. 4. 1919, 3.

³¹ Lenard Leopold, Nekaj stvarnih popravkov, Straža, 20. 12. 1920, 1-2; Kovačič Franc, Na to pot ne gremo!, Straža, 20. 12. 1920, 1.

³² Zečević, *Slovenska ljudska stranka*, 359.

³³ Kandidatu SLS, gospodu Skobernetu!, Kmetijski list, 17. 3. 1921, 1.

³⁴ Prepeluh, *Pripombe*, 158.

³⁵ Vlada je uredbo o začasnem poslovniku za delo Ustavodajne skupščine objavila 10. decembra 1920. Poslanci Jugoslovanskega kluba, Narodnega kluba in Jugoslovanske muslimanske organizacije so si v začetku leta 1921 prizadevali za spremembo začasnega poslovnika v točki, kjer je ta določal vnaprejšnjo prisego poslancev kralju, vendar so konec januarja 1921 prisegli skupaj s poslanci Komunistične partije Jugoslavije, saj bi morali v nasprotnem primeru prekiniti sodelovanje v Ustavodajni skupščini.

Z odprtim vezirjem, Straža, 17. 12. 1920, 1; Grda igra, Slovenski gospodar, 13. 1. 1921, 1.

³⁶ Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Mestna občina Maribor 1528–1941, AŠ 161, Zapisnik o seji mestnega sosveta z dne 28. decembra 1920; Vprašanje vladnega komisarja, Straža, 19. 1. 1921, 2; Vprašanje novega vladnega komisarja, Straža, 12. 1. 1921, 3; Minister Korošec odstopil, Slovenec, 12. 12. 1921, 1.

1921 sestavil koalicijsko vlado s predstavniki Narodne radikalne in Jugoslovanske demokratske stranke.³⁷ Vodstvo SLS je na pogovorih za vstop v vlado zahtevalo široko koalicijsko vlado, zakonodajno avtonomijo, uvedbo ženske volilne pravice in črtanje določila o prisegi poslancev kralju iz poslovnika za delo Ustavodajne skupščine; 12. januarja 1921 je sprejelo sklep o daljšem obdobju opozicijskega delovanja stranke, da bi umirilo notranja nesoglasja in utrdilo svoj položaj v slovenskem političnem prostoru.³⁸

Do sprejetja ustave so se v SLS aktivno zavzemali za uzakonitev volilne pravice za ženske, pri čemer je ponovno izstopala Hohnječeva parlamentarna dejavnost. Kasneje so v stranki podprli pobude, ki jih je v zvezi z žensko volilno pravico podala Slovenska krščanska ženska zveza. Čeprav je stranka dajala poudarek vlogi ženske v družini, je odobraval javno delovanje žensk na področju socialnega varstva. Tako ni nenavadno, da je Srečko Kosovel leta 1925 zapisal: »*Liberalizem je bolj katoliški od klerikalizma samega. In to je zelo pogubno* (Jugoslovanska/Samostojna demokratska stranka je bila proti uvedbi volilne pravice za ženske, op. p.).«³⁹ Zahteva SLS po ženski volilni pravici je temeljila na strankini želji po povečanju volilne mase in ne v prvi vrsti na težnji po ženski emancipaciji na splošno, čeprav jo je nedvomno spodbudila kot kaže misel ene izmed novinark ženskega časopisa *Slovenka*,⁴⁰ ki je začel izhajati januarja 1919: »*Kaj pa me ženske ob tem? Me, ki smo v vojni pokazale, da znamo trdno stati na lastnih nogah in da zmoremo vsako delo, ki se ga resno lotimo; me ki smo vzdrževale in vzdržale družino in dom in s tem up in voljo do življenja naših fantov in mož; me, ki smo ob najodločilnejšem trenutku krepko posegle v politiko ter v boju za deklaracijo vnele in razširile misel narodne svobode in zedinjenja do zadnje koče? Ali naj me ženske sedaj ostanemo ob strani s prekrizanimi rokami? /.../ Da, delati hočemo tudi me ženske: doma, v kmetijstvu, v obrti, trgovini, v šoli in uradu. A nočemo delati molče kakor živina, temveč hočemo povedati tudi svoje mnenje, kako in kaj želimo, da se uredi in izboljša v javnem in zasebnem življenju, da bomo v novi domovini zadovoljne tudi ženske državljanke.*«⁴¹

Spomladi 1921 se je vodstvo SLS z organizacijo protestnih shodov katoliških organizacij odzvalo na sklep ministra za prosveto Svetozarja Pribičevića s 4. oktobrom 1920 o obveznem sokolskem sistemu telesne vzgoje⁴² v osnovnih in srednjih šolah, ki ga je pričela izvajati deželna vlada.⁴³ Predstavniki Katoliške cerkve iz Slovenije so vladi in regentu Aleksandru izročili protestno spomenico, Josip Hohnjec

³⁷ Gligorijević, *Parlament i političke stranke*, 97.

³⁸ Ko gremo v opozicijo, *Straža*, 15. 12. 1920, 1.

³⁹ Dr. Hohnjec o ženskem vprašanju, *Slovenec*, 24. 3. 1926, 5; Odločna zahteva po ženski volilni pravici, *Slovenec*, 29. 10. 1927, 2; *Ali se ženska res nima pravice vtikati v politiko*; Kosovel, *Pismo*, 402–403.

⁴⁰ 'Slovenka', *Straža*, 31. 1. 1919, 3.

⁴¹ Našemu ženstvu, *Slovenec*, 11. 1. 1919, 2.

⁴² Odlok ministra za prosveto Svetozarja Pribičevića z 12. majem 1920 je izenačil status telovadnih organizacij Sokol in Orel, zato je med njima prišlo do nesoglasij in težnje po prevladi v šolah. To je privedlo do sprejetja omenjenega odloka s 4. oktobrom 1920.

Dolenc, *Kulturni boj*, 139.

⁴³ Protest zoper kulturni boj, *Straža*, 7. 3. 1921, 2; Protestni shodi na slovenskem Štajerskem, *Slovenec*, 11. 3. 1921, 3.

in Anton Korošec pa sta osebno posredovala pri predsedniku vlade.⁴⁴ Kako razume kulturni boj, je Hohnjec pokazal nekoliko kasneje, avgusta 1922, na katoliškem shodu v Slovenski Bistrici, ko je pozival katolike k prebujenju iz »spanja verske mlačnosti« in k odločni obrambi pravic Katoliške cerkve.⁴⁵ Regent Aleksander je 15. februarja 1921 v razgovoru z ljubljanskim škofom Antonom Bonaventuro Jegličem izrazil razumevanje do zahtev katoliških organizacij in zagotovil svojo pomoč pri rešitvi problema. S tem je bila obvezna uvedba sokolske telovadbe preprečena do 5. decembra 1929, ko je bil ustanovljen Viteški Sokol Kraljevine Jugoslavije kot državna telovadna organizacija,⁴⁶ vendar je minister Pribičević avgusta 1924 za krajši čas ponovno prepovedal orlovsko telovadbo v šolah.⁴⁷

Po sprejetju vidovdanske ustave in ponovnem aktiviranju parlamentarnega dela SLS se je Josip Hohnjec posvetil projektu upravne razdelitve države in z njim povezane oblastne samouprave; v zakonodajnem odboru Narodne skupščine je v imenu Jugoslovanskega kluba v prvih mesecih leta 1922 zahteval, da ostaneta Slovenija in Hrvaška združeni v eni upravni enoti.⁴⁸ Poslanci Jugoslovanskega kluba so predlogu zakona o oblastnih in sreskih samoupravah očitali preozke pristojnosti le-teh in neurejenost gmotnih pogojev za njihovo delovanje. Kritizirali so prevelike pristojnosti velikih županov in nerazmejenost pristojnosti med ministrstvi, velikimi župani in sreskimi poglavarji. Zahtevali so, da veliki župani za svoje delo odgovarjajo oblastnim skupščinam. Nazadnje je bil 21. marca 1922 s skromno podporo tretjine poslancev sprejet Zakon o obči upravi, nato pa teden dni kasneje še Zakon o oblastni in sreski samoupravi. Jedro opozicije pri glasovanjih so tvorili poslanci Jugoslovanskega kluba, ki so v Narodni skupščini nosili glavno breme boja proti udejanjanju centralističnih ustavnih določil v omenjenih zakonih.⁴⁹

Vlada je tako 26. aprila 1922 razglasila tri uredbe, s katerimi je pravno vzpostavila centralistični pravni sistem, kakršnega je določila vidovdanska ustava. Za razliko od Uredbe o razdelitvi države na oblasti je Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo Uredbo o obči upravi in Uredbo o oblastni in sreski samoupravi imenoval zakon, kar je bilo pravno netočno, saj uredb ni sprejela Zakonodajna skupščina, ampak jih je v kraljevem imenu razglasila vlada. Kot rečeno, so v SLS omenjene pravne akte skladno s svojim avtonomističnim programom zavrnili, saj so predvidevali delitev Slovenije v dve upravni enoti.⁵⁰

⁴⁴ Kulturni boj?, *Slovenec*, 9. 2. 1921, 1; Spomenica naših škofov proti sokolizaciji šol, *Straža*, 16. 2. 1921, 4; Korošec protestira, *Straža*, 18. 2. 1921, 2.

⁴⁵ Katoliška shoda v Mariboru in Slovenski Bistrici, *Straža*, 7. 8. 1922, 2.

⁴⁶ Pernišek, *Zgodovina slovenskega Orla*, 239.

⁴⁷ Dolenc, *Kulturni boj*, 191 in 196.

⁴⁸ *Stenografske beleške*, 1921–22, I. knjiga, br. 13/god. II, 245; *Za svobodo in pravo*, 58–64.

⁴⁹ Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, 43–46.

⁵⁰ Uredba o razdelitvi države na oblasti; Zakon o obči upravi; Zakon o oblastni in sreski samoupravi, Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo, Ljubljana št. 49/15. 5. 1922, 313–321; *Stenografske beleške*, 1921–22, I. knjiga, br. 13/god. II, 245; Perovšek, *Unitaristični in centralistični značaj*, 19–21.

Josip Hohnjec je maja 1922 na sejah zakonodajnega odbora pojasnjeval, da ne more glasovati za zakon o splošni upravi, saj je bila odgovornost velikega župana predvidena le do ministrskega sveta, medtem ko ga ljudstvo na odgovornost ni moglo klicati.⁵¹ Nato je več časa posvetil jugoslovanski zunanji politiki. V sklopu debate o proračunu zunanjega ministrstva je imel 26. julija 1922 v Narodni skupščini odmevno predavanje o načelih in ciljih jugoslovanske zunanje politike, kjer je izstopal njegov klic k rešitvi slovenske narodne manjšine na Koroškem, k obnovi odnosov z Rusijo in k izboljšanju odnosov z Bolgarijo. Na Balkanu naj prevlada jugoslovanska orientacija, je dejal Hohnjec, in sicer v treh smereh: proti Jadranu, proti Egejskemu in proti Črnemu morju. Nazdravljaj je času, ko bo »Jugoslovan v Carigradu podal Rusu bratsko roko«.⁵²

Narodna radikalna stranka Nikole Pašića je na skupščinskih volitvah 18. marca 1923 dosegla skoraj 26 odstotkov glasov, kar ji je v Narodni skupščini prineslo 108 mandatov in položaj najmočnejše politične stranke državi.⁵³ Volilno zmago ji je omogočil vladni položaj in modificiran večinski volilni sistem, ki je favoriziral stranke z velikim številom volivcev na strnjenem področju.⁵⁴ Poslanci Jugoslovanskega kluba sprejetja omenjenega volilnega zakona sredi leta 1922 niso podprli, saj so bili mnenja, da ne omogoča izvolitve parlamentarne večine na podlagi večinske podpore volivcev, vendar je koristil tudi volilnemu rezultatu SLS.⁵⁵ V državnem merilu je dosegla 6,4 odstotka glasov, v Sloveniji pa 60 odstotkov – to je pomenilo 21 mandatov v Narodni skupščini od 26 slovenskih.⁵⁶

Nikola Pašić je 30. aprila 1923 odstopil z mesta predsednika vlade in sestavil drugo homogeno radikalsko vlado ter ob podpori poslancev Jugoslovanske muslimanske organizacije in Jugoslovanskega kluba zavrnil neugodne pogoje opozicijskih Demokratske in Zemljoradniške stranke.⁵⁷ V SLS so vladi sprva zagotovili umirjeno opozicijsko držo,⁵⁸ a ker se predsednik vlade v vladni deklaraciji ni opredelil do možnih popravkov ustave,⁵⁹ sta Josip Hohnjec in Fran Kulovec v imenu

⁵¹ Iz govora poslanca dr. Hohnjeca v seji zakonodavnega odbora 16. maja, Slovenec, 20. 5. 1922, 1; *Za svobodo in pravo*, 58–64.

⁵² Govor poslanca dr. Hohnjeca v narodni skupščini dne 26. julija, Straža, 2. 8. 1922, 1-2; Koroško vprašanje, Slovenec, 6. 8. 1922, 2; *Za svobodo in pravo*, 115–127.

⁵³ Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, 406–407.

⁵⁴ Volivci 18. marca 1923 za razliko od volitev v Ustavodajno skupščino 28. novembra 1920 niso glasovali za politično stranko, temveč za sreske kandidate na čelu z nosilcem liste. Kandidati za narodne poslance za volitve v Narodno skupščino Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, odrejene na dan 18. marca 1923, Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 23/7. 3. 1923, 157–158.

⁵⁵ Gligorijević, *Parlament i politične stranke*, 130–131.

⁵⁶ Erjavec, *Volitve v Narodno skupščino 18. marca 1923*, 111; Isti, *Volitve v Narodno skupščino 8. februarja*, 38.

⁵⁷ Enotna radikalna vlada sestavljena, Slovenec, 1. 5. 1923, 1; Zapisrega nove vlade, Slovenec, 3. 5. 1923, 1.

⁵⁸ Velike naloge, Slovenec, 4. 5. 1923, 1; Razgovor s Koroščem, Slovenec, 6. 5. 1923, 1; Razgovor s Koroščem o položaju, Slovenec, 18. 5. 1923, 1.

⁵⁹ Posvet vlade o vladni deklaraciji, Slovenec, 31. 5. 1923, 1; Razprava o vladni izjavi, Slovenec, 6. 6. 1923, 1; Deklaracija beogradske vlade, Straža, 6. 6. 1923, 1.

Jugoslovanskega kluba slednjič zavrnila podporo vladi.⁶⁰ Pašić ni predložil vladne deklaracije na glasovanje v Narodni skupščini, saj je obstajala velika verjetnost, da vlada ne bo dobila podpore poslancev; 7. junija 1923 je izjavil, da bo vlada nadaljevala politiko le v okviru izvajanja načel vidovdanske ustave.⁶¹

Ostre izmenjave mnenj med vladnimi in opozicijskimi poslanci v posameznih skupščinskih odborih in na sejah Narodne skupščine, v katerih so od izrednega sklica 20. septembra 1923 od poslancev Jugoslovanskega kluba aktivno sodelovali predvsem Fran Kulovec ter štajerski poslanci Josip Hohnjec, Franjo Žebot, Vladimir Pušenjak in Ivan Vesenjaka,⁶² so se ob koncu leta umirile.⁶³ Predstavniki opozicijskih strank so do sredine januarja 1924 pripravili skupno programsko osnovo poglobljene oblike sodelovanja, ki je temeljila na zahtevi o reviziji vidovdanske ustave po strmoglavljenju vlade Nikole Pašića in razpisu skupščinskih volitev.⁶⁴

Prvi skupni nastop predstavnikov opozicijskih strank v smeri rušenja Pašičeve vlade je bil povezan s sklenitvijo Rimskega sporazuma, ki je med drugim dodeljeval Kraljevini Italiji pravico do aneksije Reke ter so ga po večmesečnem diplomatskem pritisku zahodne jugoslovanske sosedne in v skladu s smernicami politike držav male antante 27. januarja 1924 podpisali italijanski predsednik vlade Benito Mussolini, minister za zunanje zadeve Kraljevine SHS Momčilo Ninčić in ministrski predsednik Nikola Pašić.⁶⁵ Status Reke so urejala določila mednarodnih pogodb (predvsem Rapalske pogodbe⁶⁶). Predsednik vlade za sklenitev nove pogodbe ni pridobil predhodnega soglasja v Narodni skupščini⁶⁷, zato so predstavniki

⁶⁰ *Stenografske beleške*, št. 14/7. 6. 1923, 391–395; Nezadovoljnost z vladno izjavo, Slovenec, 2. 6. 1923, 2; Odgovor Jugoslovanskega kluba g. Pašiću, Slovenec, 9. 6. 1923, 1.

⁶¹ Taktika Jugoslovanskega kluba, Straža, 30. 7. 1923, 1.

⁶² Glej npr.: Seja finančnega odbora, Slovenec, 22. 9. 1923, 1; Razprava o železničarskem zakonu, Slovenec, 25. 9. 1923, 1; Razprava o Reki v parlamentu, Slovenec, 27. 9. 1923, 1; Proti previsokim taksam in pristojbinam, Straža, 10. 10. 1923, 1; Razprava v finančnem odboru, Slovenec, 10. 11. 1923, 1; Delo naših poslancev v finančnem odboru, Slovenec, 11. 11. 1923, 1; Vlada prikriva dohodke iz Slovenije, Slovenec, 15. 11. 1923, 1; Kritika državnega proračuna, Slovenec, 20. 11. 1923, 1; Razprava o prosvetnem proračunu, Slovenec, 22. 11. 1923, 1; Proračun prometnega ministra, Slovenec, 30. 11. 1923, 1; Ekspoze ministra Ninčića, Slovenec, 12. 12. 1923, 2; Poslanci Jugoslovanskega kluba proti militarizmu, Slovenec, 15. 12. 1923, 1.

⁶³ Položaj v parlamentu, Slovenec, 13. 12. 1923, 1; Razgovori Korošca z voditelji strank, Slovenec, 19. 12. 1923, 1.

⁶⁴ Napoved političnega preokreta, Jutro, 3. 1. 1924, 1; Akcija za opozicionalni blok, Slovenec, 11. 1. 1924, 1.

⁶⁵ Arhiv Jugoslavije Beograd, fond: Narodna skupščina Kraljevine Jugoslavije, št. 72, fasc. 46/189, Zakon o sporazumu na Reki, Beograd 1924; Konferenca male antante zaključena, Slovenec, 13. 1. 1924, 1; Krizman, *Vanjska politika*, 43.

⁶⁶ Podpis pogodbe je slabo vplival na položaj SLS pred volitvami v Ustavodajno skupščino, saj je bil Anton Korošec član ministrskega sveta in njen podpisnik. V času italijansko-jugoslovanskih pogajanj je večkrat opozarjal na popustljivost pri reševanju jadranskega vprašanja. Obžaloval je, da je bila pogodba sklenjena pod neugodnimi pogoji za Kraljevino SHS, a je hkrati poudaril nujnost njene ratifikacije.

Zbor zaupnikov SLS, Slovenec, 8. 4. 1920, 1–5; Korošec o ratifikaciji, Slovenec, 19. 11. 1920, 3.

⁶⁷ Dejansko je 79. člen vidovdanske ustave vseboval varovalo za zaščito odločitev izvršne oblasti, saj je pristojnost zakonodajnega telesa predvideval po predhodnem definiranju narave mednarodnih sporazumov: »*Kralj sklepa pogodbe s tujimi državami, toda za potrditev teh pogodb*

opozicijskih strank pred njegovo predložitvijo v ratifikacijo v protestni resoluciji zahtevali, da reševanje reškega vprašanja prevzame Društvo narodov.⁶⁸ Poslanca Jugoslovanskega kluba Anton Sušnik in Fran Kulovec ter Josip Hohnjec kot član posebnega odbora, imenovanega ob predložitvi Rimskega sporazuma Narodni skupščini, so nastopali proti ratifikaciji pogodbene listine, sporazum pa so ocenili kot poskus italijanskega prodora na Balkan.⁶⁹ Hohnječevo znano stališče je bilo, da mora Kraljevina SHS vztrajati na izvršitvi Rapalske pogodbe in zaščiti slovenske manjšine v Italiji.⁷⁰

Papež Pij XI. je ob srečanju z Nikolo Pašićem v Rimu 29. januarja 1924 pozdravil sklenitev Rimskega sporazuma, kar je bila posledica prizadevanj za cerkveno razdelitev škofij v zadrski nadškofiji in za sklenitev konkordata s Kraljevino SHS. V Jugoslovanskem klubu pa tudi po papeževem priznanju Rimskega sporazuma niso spremenili odločnega opozicijskega stališča do mednarodne pogodbe⁷¹ – glasovanje o ratifikaciji je bilo na dnevnem redu Narodne skupščine 19. februarja 1924, poslanci Jugoslovanskega in Muslimanskega kluba so po prebrani skupni izjavi obeh klubov zapustili zasedanje; v izjavi so med drugim zapisali: »*Sporazum med vladama Kraljevine SHS in Kraljevine Italije zadeva vitalne interese Hrvatov in Slovencev in povzroča splošnim jugoslovanskim narodnostnim in ekonomskim interesom nenadomestljivo škodo s tem, da se ponovno žrtvuje nenasitnemu italijanskemu imperializmu najvažnejša točka naše države. To odtrgavanje delov od živega hrvatskega organizma je na škodo celokupni naši državi, posebno pa Hrvatom in Slovincem. S popuščanjem Italijanom je sedanja radikalna vlada storila naroden greh, ki se ne more na noben način opravičiti. Radikalna vlada zasluži radi tega najhujšo obsodbo narodnih predstavnikov in zato Jugoslovanski in Muslimanski klub v znak protesta in ogorčenja ne bosta sodelovala pri glasovanju o nečastnem sporazumu.*«⁷² Med poslanci Jugoslovanskega kluba se je z vprašanjem jugoslovansko-italijanskih odnosov poleg Frana Kulovca poglobljeno ukvarjal zlasti Josip Hohnjec.⁷³

Zaradi zaostrovanja politike Opozicijskega bloka, katerega del je bila tudi SLS, in velike finančne krize (depreciacija dinarja), ki jo je povzročila politična kriza, se je kralj odločil za zamenjavo režima.⁷⁴ Predstavniki Opozicijskega bloka so 27. julija 1924 pod predsedstvom Ljubomirja Davidovića sestavili vlado,⁷⁵

je treba predhodne odobritve Narodne skupščine. Za potrditev čisto političnih sporazumov, ako niso protivni ustavi in zakonom, ni treba predhodne odobritve Narodne skupščine.«
Ustava, 30.

⁶⁸ Resolucija dr. Korošca in dr. Spahe, Slovenec, 23. 1. 1924, 1.

⁶⁹ *Stenografske beleške*, št. 17/26. 1. 1924, 314–316; št. 51/26. 9. 1923, 1406–1409; št. 4/27. 10. 1923, 16.

⁷⁰ Poslanec dr. Hohnjec, Straža, 3. 11. 1922, 2.

⁷¹ Pašić pri papežu, Slovenec, 30. 1. 1924, 1; Papeževa navodila klerikalcem?, Jutro, 31. 1. 1924, 1; Rimska konvencija sprejeta, Slovenec, 20. 2. 1924, 1; Proti sv. Očetu, Domoljub, 6. 2. 1924, 74–75.

⁷² Rimska konvencija sprejeta, Slovenec, 20. 2. 1924, 1.

⁷³ Poslanec Hohnjec proti rimski pogodbi, Straža, 11. 2. 1924, 1.

⁷⁴ Gligorijević, *Demokratska stranka*, 384–385.

⁷⁵ Nova vlada, Straža, 28. 7. 1924, 1.

v katero je vstopila tudi skupina Neodvisnih radikalcev,⁷⁶ vlado pa so podpirali poslanci Zemljoradniške in Nemške stranke ter Džemijeta.⁷⁷ Štiri mesta so ostala prazna in namenjena predstavnikom Hrvatske republikanske seljačke stranke. Podpredsednik stranke Vladimir Maček je konec julija 1924 vladi v skladu z navodili Stjepana Radića priznal legitimnost in izrekel pripravljenost stranke za sodelovanje v njej. Pogajanja so uspešno potekala ves september 1924, nato pa jih je vodstvo stranke 6. oktobra 1924 ob nastopu vladne krize prekinilo. Kot razlog so navedli neizpolnjevanje hrvaških zahtev, še naprej pa so zagotavljali podporo Davidovičevi vladi.⁷⁸

Po prekinitvi zasedanj Narodne skupščine 11. avgusta 1924 je Josip Hohnjec posvečal pozornost delu v skupščinskem odboru za proučevanje zakona proti korupciji.⁷⁹ Ker je bila vlada Ljubomirja Davidovića v odstopu, poslanci tudi v rednem sklicu Narodne skupščine 20. oktobra 1924 niso začeli z delom.⁸⁰ Po medstrankarskem dogovoru so v duhu politike narodnega sporazuma in skladno z zahtevo po enakomerni zastopanosti vseh treh narodov/plemen⁸¹ pri upravljanju države za skupščinskega predsednika potrdili Ljubomirja Jovanovića (Narodna radikalna stranka), za podpredsednika pa Vladimirja Mačka (Hrvatska republikanska seljačka stranka) in Josipa Hohnjeca, ki se je poslanca zahvalil za zaupanje in zatrdil, da bo »izvrševal svojo dolžnost z ono stvarnostjo, ki je potrebna za dostojanstvo te hiše«; na položaju je ostal do konca marca 1925.⁸² Kot kraljev svetovalec pri delitvi mandatov za sestavo vlade je predsednik Narodne skupščine opravljal eno najvišjih funkcij v državi,⁸³ po zakonu o volitvah pa je bil tudi predsednik volilnega odbora,⁸⁴ zato lahko govorimo o enem od vrhuncev Hohnječeve politične kariere.

Pred drugimi parlamentarnimi volitvami 8. februarja 1925 so poslanci Jugoslovanskega kluba v nagovoru volivcem poudarili nujnost revizije ustave za dosego avtonomistične državne ureditve.⁸⁵ Volilni program stranke za skupščinske volitve – brošura *Boj za obstoj in svobodo Slovenije* – je jasno zahteval uvedbo

⁷⁶ Skupino disidentov Narodne radikalne stranke je vodil Stojan Protić, Nastas Petrović pa je kot član in kraljev zaupnik v Davidovičevi vladi prevzel pomemben resor notranjega ministrstva. V SLS so bili skupini izjemno naklonjeni, saj so spričo Pašičevih centralističnih teženj le v njej videli možnost uresničitve politike narodnega sporazuma.

Srbska obsodba Pašičeve politike, Straža, 7. 7. 1924, 1; Posvetovanja politikov, Slovenec, 22. 7. 1924, 1; Maček, *Memoari*, 67.

⁷⁷ Matković, *Svetozar Pribičević*, 150.

⁷⁸ Gligorijević, *Demokratska stranka*, 419.

⁷⁹ Zakon proti korupciji v odboru, Slovenec, 15. 10. 1924, 1.

⁸⁰ Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev*, 298.

⁸¹ Pojem *narod* se je v Kraljevini SHS skladno z unitarističnim pojmovanjem države formalnopravno nanašal le na *jugoslovanski narod*, posamezne narode pa je opredeljeval pojem *pleme*.

Ustava, 3 in 22.

⁸² Izvolitev predsedstva Narodne skupščine, Slovenec, 21. 10. 1924, 1; Seja Narodne skupščine, Slovenec, 29. 3. 1925, 1.

⁸³ Gligorijević, *Parlament i političke stranke*, 177.

⁸⁴ Vladno stališče glede koncentracije, Slovenec, 17. 10. 1924, 1; Volivne vlade ne bo, Slovenec, 18. 10. 1924, 1.

⁸⁵ Slovenskemu narodu!, Slovenec, 7. 11. 1924, 1.

zakonodajne avtonomije v Sloveniji.⁸⁶ Vodstvo stranke je pozvalo pristaše vseh slovenskih političnih taborov h glasovanju za SLS kot predstavnico slovenskega naroda v državi in v podkrepitev ideje o enotnem slovenskem nastopu na volitvah postavilo Antona Korošca za nosilca kandidatnih list v slovenskih volilnih okrožjih.⁸⁷ V Državnem odboru Narodne skupščine, ki je bil zadolžen za pripravo in tehnično izvedbo volitev (oblikovanje volišč, imenovanje predsednikov volilnih odborov ipd.), je bil tudi Josip Hohnjec, kar je vodstvu stranke olajšalo izvedbo volitev. To je bilo pomembno zlasti zato, ker je SLS takoj po padcu Davidovićeve vlade oktobra 1924 ostala brez vrhovnih predstavnikov državne uprave v Sloveniji, saj sta funkciji mariborskega in ljubljanskega velikega župana ponovno zasedla liberalca Otmar Pirkmajer in Viljem Baltič.⁸⁸ Še pred volitvami je Hohnjec 12. januarja 1925 na seji državnega sveta prebral protestno izjavo, v kateri je nasprotoval prisilni odsotnosti Vladimirja Mačka, ki je bil aretiran skupaj z ostalimi člani vodstva Hrvatske republikanske seljačke stranke.⁸⁹

Na skupščinskih volitvah 8. februarja 1925 je poleg Narodne radikalne stranke kot absolutne zmagovalke v državnem okviru uspešen nastop na volitvah beležila tudi SLS, ki je prvič zmagala v mestni občini Ljubljana. V Sloveniji je dosegla 56,3 odstotka glasov volivcev (okrog 5 odstotkov v državnem merilu) in čeprav je glede na volilni rezultat iz leta 1923 nekoliko nazadovala, je v Narodni skupščini prejela 20 mandatov od 26 slovenskih in s tem ohranila položaj najmočnejše slovenske politične stranke ter četrte najmočnejše v državi.⁹⁰ SLS je izboljšala svoj položaj tudi v štajerskih mestnih občinah Celje in Ptuj, poslabšala pa v mestni občini Maribor.⁹¹ V mariborskem volilnem okrožju je SLS dosegla 52,9 odstotka glasov volivcev in s tem 11 mandatov, med novoizvoljenimi poslanci pa je bil tudi Josip Hohnjec.⁹²

Na vprašanje, kakšno javno podobo je Hohnjec pravzaprav užival med volivci, pa statistike in uradne listine, ki so ostale za skupščinskim poslancem, niso zmožne odgovoriti. Pri tem si lahko ponovno pomagamo z izpovedjo urednika Januša Golca, ki je pisal: *»Ti njegovi številni govori, ki so toliko pomenili za splošnost v Sloveniji, pa so bili premalo za njegove volilce. Volilci so tirjali od svojih poslancev tudi pod Jugoslavijo podrobno delo in uspehe za občine, trge, mesta in za vsacega posameznega volilca, ako je rabil kako posredovanje v Ljubljani ali Beogradu.*

⁸⁶ *Boj za obstoj in svobodo Slovenije*, 11–17 in 83–85.

⁸⁷ Volivni govor Korošca, Slovenec, 25. 11. 1924, 1; Enotna slovenska fronta, Slovenski gospodar, 27. 11. 1924, 1; Zbor zaupnikov SLS, Slovenec, 12. 12. 1924, 1; Stranka slovenskega naroda, Slovenec, 13. 12. 1924, 1; Dr. Korošec o položaju, Slovenec, 10. 1. 1925, 1; Kandidatne liste, Slovenec, 13. 1. 1925, 3.

⁸⁸ Prvo delo P-P vlade, Slovenec, 8. 11. 1924, 1.

⁸⁹ Protest dr. Hohnjeca, Slovenec, 13. 1. 1925, 2.

⁹⁰ Bela Ljubljana je govorila, Slovenec, 3. 2. 1925, 1; Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, 455; Gligoričević, *Parlament i političke stranke*, 195.

⁹¹ Volilni izidi, Straža, 21. 3. 1923, 1-2; Okrožje Maribor–Celje, Jutro, 10. 2. 1925, 3; 12. 2. 1925, 5; Skupni izid v mariborskem volilnem okrožju, Slovenski gospodar, 19. 2. 1925, 3; Šuligoj, *Ptujski okraj med svetovnjima vojnima*, 50–52.

⁹² Izvoljeni kandidati v Sloveniji, Slovenec, 11. 2. 1925, 2; Erjavec, *Volitve v Narodno skupščino 8. februarja*, 39.

V tem oziru pa je poslanec dr. Hohnjec čisto odrekel, ker ni bil pritiskač kljuk, ampak se je posluževal za take posle svojih poslanskih tovarišev. Vsak si pač lahko tolmači sam, koliko je vredno tako posredovanje pri višjih oblasteh, ako ga ne izvrši poslanec dotičnega okraja, pač pa od njega in v to svrho naprošeni tuji in osebno nezainteresirani poslanec. Ko je vstopal dr. Hohnjec pred svoje volilce, jim ni mogel ničesar navesti, kar bi bil stavil za nje specijelnega, njegovih splošnih govornih nastopov v parlamentu pa niso razumeli in jih tudi niso znali ceniti. Poslanec dr. Hohnjec je svoje v Beogradu priznane parlamentarne govore dal natisniti v posebni brošuri in jih je delil med svoje volilce, a za to se ti niso zmenili. Prvi so se začeli buniti proti poslancu dr. Hohnjecu ponosni Muropoljci. Govorili so, da je njihov poslanec doktor, zna učeno govoriti, vendar prihaja med nje praznih rok in se ne da niti primerjati s priprostim Žebotom! (Franjo; v Narodno skupščino je prišel januarja 1922, op. p.). /.../ Vsa prigovarjanja brata Frančeka in arhidijakona, da se mora brigati za potrebe okraja in volilcev, so bila za nekako višjega poslanca dr. Hohnjeca bob ob steno.«⁹³

Stranke Opozicijskega bloka po skupščinskih volitvah kljub ugodnim volilnim rezultatom niso mogle ogroziti Narodnega bloka na oblasti; v njem so bili združeni predstavniki Narodne radikalne in Samostojne demokratske stranke.⁹⁴ Voditelji opozicijskih strank so v času volilne kampanje v Zagrebu pričeli usklajevati stališča glede poglobitve blokovskega sodelovanja, pogovore pa 25. februarja 1925 v Beogradu sklenili z oblikovanjem močne parlamentarne zveze – Bloka narodnega sporazuma in kmečke demokracije.⁹⁵ V predhodni blokovski povezavi opozicijskih strank je predsedniško funkcijo opravljal kolektivni organ, sestavljen iz več predstavnikov Opozicijskega bloka, sedaj pa je mesto predsednika zasedel Ljubomir Davidović. Člani ožjega izvršnega odbora so bili Anton Korošec, Mehmed Spaho in Pavle Radić, v širši izvršni odbor pa so bili izmed poslancev Jugoslovanskega kluba imenovani Josip Hohnjec, Fran Kulovec in Anton Sušnik.⁹⁶

Poslanci opozicijskih strank so po izrednem sklicu Narodne skupščine 7. marca 1925 ostro nastopali proti vladi, ki je pri konstituiranju Narodne skupščine zaobšla interese Bloka narodnega sporazuma in kmečke demokracije.⁹⁷ Vlada je skušala oslabiti opozicijske vrste, zato so člani Verifikacijskega odbora pod predsedstvom Milana Srškića iz vladne Narodne radikalne stranke 8. marca 1925 na podlagi Zakona o zaščiti države v odsotnosti predstavnikov opozicije izglasovali predlog o razveljavljenju mandatov poslancev Hrvatske republikanske seljačke stranke.⁹⁸

⁹³ Golec, *Spomini*, 1366–1369.

⁹⁴ Gligorijević, *Parlament i političke stranke*, 196.

⁹⁵ Sestanek načelnikov opozicije, Slovenec, 3. 2. 1925, 2; Dr. Korošec o položaju, Slovenec, 4. 2. 1925, 1; Sklepi načelnikov opozicije, Slovenec, 5. 2. 1925, 1; Obvestilo opozicijskega bloka, Slovenec, 13. 2. 1925, 1; Blok narodnega sporazuma o volitvah, Slovenec, 14. 2. 1925, 1; Seja opozicijskih voditeljev, Slovenec, 25. 2. 1925, 2; Blok narodnega sporazuma in kmečke demokracije, Slovenec, 26. 2. 1925, 1.

⁹⁶ Konstituiranje bloka narodnega sporazuma, Naša Straža, 11. 3. 1925, 1.

⁹⁷ Vesenjaki Ivan, Na razpotju, Naša Straža, 25. 2. 1925, 1; Otvoritev skupščine, Naša Straža, 9. 3. 1925, 1; Posvetovanja opozicijskega bloka o nadaljnji taktiki, Slovenec, 18. 3. 1925, 1.

⁹⁸ Gligorijević, *Parlament i političke stranke*, 199.

Predstavniki Bloka narodnega sporazuma in kmečke demokracije so v odgovor na to 22. marca 1925 na omenjen odbor naslovili pismo in v njem med drugim zapisali: »*Naš narod ni vaje, da vladini organi kar na debelo kršijo zakon ter teptajo v blato vse pravne in moralne pojme. Naše ljudstvo še ni doživelo volitev, ki bi se vršile s takim gaženjem principa o volilni svobodi, s takim terorjem, s takšnimi sleparstvi in korupcijskimi sredstvi.*«⁹⁹ Jugoslovanski klub je v pismu zastopal Josip Hohnjec, ki je kot podpredsednik Narodne skupščine in član njenega Državnega odbora z zbiranjem gradiva o kršitvah volilnega zakona po skupščinskih volitvah tesno sodeloval z Antonom Korošcem in predsednikom Narodne skupščine Ljubomirjem Jovanovićem.¹⁰⁰

A do radikalnega preloma v jugoslovanski notranji politiki ni bilo več daleč. Predsednik Hrvatskega seljaškega kluba Pavle Radić je namreč 27. marca 1925 po pooblastilu Stjepana Radića na seji Narodne skupščine nepričakovano prebral izjavo vodstva Hrvatske republikanske seljačke stranke, ki je v temeljih spremenila politična razmerja med parlamentarnimi strankami. Vodstvo je stranko preimenovalo v Hrvatsko seljačko stranko, priznalo legitimnost vidovdanske ustavi in dinastiji Karađorđević, za uresničitev politike narodnega sporazuma pa je predvidelo sodelovanje tako z opozicijskimi kot z vladnimi strankami.¹⁰¹ Strankarsko politična prizadevanja za revizijo vidovdanske ustave po spremembi politike Hrvatske seljačke stranke niso več imela realnih možnosti za uspeh, čemur se je v novih političnih razmerah prilagodilo tudi vodstvo SLS.¹⁰²

Zakonodajno oblast v Kraljevini SHS so predstavljali kralj in Narodna skupščina, zato so o ustavnih spremembah odločali skupno – če bi le-te predlagal kralj, bi poslance seznanil o nameri, razpustil Narodno skupščino ter razpisal volitve v konstituantno.¹⁰³ Možnosti za to so bile izredno majhne, saj se države naslednice avstro-ogrške monarhije zaradi značilne politične dezintegracije po prvi svetovni vojni niso čutile dovolj stabilne, da bi opustile centralizirani državni aparat.¹⁰⁴ O spremembah ustave so po ustavi Kraljevine SHS lahko odločali tudi poslanci Narodne skupščine, vendar se je moralo v tem primeru za revizijo izreči tri petine vseh poslancev;¹⁰⁵ poslanci Jugoslovanskega kluba so se v svojem ustavnem osnutku iz leta 1921 zavzemali, da bi o spremembah ustave lahko odločala absolutna večina

⁹⁹ Mrtvaški zvon, Slovenski narod, 18. 3. 1925, 3.

¹⁰⁰ Dr. Hohnjec v Beogradu, Slovenec, 16. 2. 1925, 1; Opozicija zbira še vedno volilni material, Jutro, 17. 2. 1925, 1; Protest podpredsednika državnega odbora dr. Hohnjeca, Naša Straža, 18. 2. 1925, 1; Priprave opozicije za verifikacijski odbor, Slovenec, 8. 3. 1925, 2; Nedeljska seja Narodne skupščine, Slovenec, 10. 3. 1925, 1.

¹⁰¹ Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, 470–474 in 476; Gligorijević, *Parlament i političke stranke*, 200–201 in 203.

¹⁰² *Stenografske beleške*, št. 14/7. 6. 1923, 394; Veličasten shod dr. Korošca v Brežicah – govor dr. Korošca, Slovenec, 5. 10. 1926, 1; Zbor zaupnikov SLS – govor dr. Antona Korošca, Slovenec, 16. 11. 1926, 1; Velik govor dr. Antona Korošca na Vrhniki, Slovenec, 4. 1. 1927, 1; Hohnjec, *O ustavi naše države*, 299 in 311.

¹⁰³ *Ustava*, 18 in 51.

¹⁰⁴ Ribar, *Politički zapisi*, 221; Pribičević, *Diktatura kralja Aleksandra*, 89; Arendt, *Izvori totalitarizma*, 346 in 351.

¹⁰⁵ *Ustava*, 51.

vseh poslancev v Narodni skupščini.¹⁰⁶ Po skupščinskih volitvah leta 1925, na katerih je SLS dosegla absolutno večino glasov predvsem na podlagi zahteve po reviziji ustave, je bilo v Narodni skupščini skupno 315 poslancev, kar pomeni, da bi morale predlog o spremembi ustave podpreti vsaj 189 poslancev, Blok narodnega sporazuma in kmečke demokracije pa je po izstopu Hrvatske seljačke stranke štel le 71 poslancev (pred tem 138).¹⁰⁷ Anton Korošec je zato 15. novembra 1926 v razgovoru za zagrebški list *Novosti*, ki ga je povzel *Kmetški list*, glasilo Slovenske kmetске stranke, povedal: »Govoriti o reviziji ustave ni aktualno. Po preokretu HSS ni v parlamentu več večine, ki bi bila za revizijo ustave. Zato je nepotrebno govoriti o reviziji. Zato obstoji naš program samo kot latenten.«¹⁰⁸

Odmikanje od aktivnega prizadevanja za revizijo ustave in uvedbo avtonomije, ki je kot politični ideal predstavljala gibalo delovanja SLS, je v njenih vrstah povzročilo trenja zaradi različnih mnenj glede prihodnje politične usmeritve stranke.¹⁰⁹ O nestrinjanju s Koroščevo odločitvijo o »latentnosti programa« je poročal Fran Kulovec, do nove strankine usmeritve pa je bil zadržan tudi Josip Hohnjec, ki je s približevanjem SLS politiki vlade postopoma izgubljal položaj enega najvplivnejših poslancev Jugoslovanskega kluba.¹¹⁰ S tem so bili zadovoljni predvsem krščanski socialisti v stranki, ki se niso strinjali z vlogo duhovnikov na vodilnih mestih.¹¹¹ Po spremembi političnega kurza v državi poleti 1925 je Hohnjec ob pretresu predloga Zakona o tisku v Zakonodajnem odboru Narodne skupščine nastopal v ostri opozicijski drži,¹¹² sicer pa se je kot teolog bolj posvetil teoretičnim vprašanjem (političnega) katolicizma.¹¹³ Antona Korošča je v Narodni skupščini znova javno podprl šele ob predstavitvi deklaracije njegove vlade avgusta 1928,

¹⁰⁶ Hohnjec, *O ustavi naše države*, 338.

¹⁰⁷ Leta 1924 je Opozicijski blok štel 75 poslancev oziroma 145 s Hrvatsko republikansko seljačko stranko. Primerjaj izide volitev v Narodno skupščino 18. marca 1923 in 8. februarja 1925: Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, 406 in 455.

¹⁰⁸ Razgovor z dr. Korošcem, *Kmetški list*, 24. 11. 1926, 2; Po celjskem zborovanju, *Slovenski narod*, 17. 11. 1926, 1.

¹⁰⁹ Arhiv Republike Slovenije, fond: Bogumil Remec, Pismo Frana Kulovca z dne 19. 3. 1925.

¹¹⁰ *Stenografske beleške*, št. 54/28. 7. 1925, 646–647; Nesoglasja med klerikalci?, *Slovenski narod*, 6. 9. 1925, 2; Blok sporazuma in nova konstelacija – razgovor z dr. Hohnjecem, *Slovenec*, 15. 4. 1925, 1; Dr. Hohnjec o perečih političnih vprašanjih, *Naša Straža*, 9. 12. 1925, 1; Dr. Hohnjec o naši zunanji politiki, *Slovenec*, 26. 3. 1926, 1; Velika zunanjepolitična debata v Narodni skupščini – govor posl. Vesenjaka, *Slovenec*, 10. 6. 1925, 1.

¹¹¹ Razmere v Slovenski ljudski stranki, *Slovenec*, 20. 5. 1927, 2.

¹¹² *Stenografske beleške Zakonodavnog odbora*, Zasedanja z dne 27. 6. 1925, 241–245; 7. 7. 1925, 291; 8. 7. 1925, 299–301; 29. 7. 1925, 307; 1. 8. 1925, 342–343 in 366; Volitev finančnega in zakonodajnega odbora, *Slovenec*, 29. 3. 1925, 1; Centralizem ali avtonomija, *Slovenski gospodar*, 15. 7. 1926, 1; Kazenski zakonik, *Slovenec*, 11. 11. 1926, 1.

¹¹³ Golec, *Spomini*, 1368; Veličasten zbor zaupnikov SLS v Mariboru – govor Josipa Hohnjeca, *Slovenec*, 22. 9. 1925, 1–2; Hohnjec Josip, *Katolicizem in politika*, *Slovenec*, 20. 1. 1926, 1; Položaj Katoliške cerkve v naši državi – govor dr. Hohnjeca, *Slovenec*, 21. 2. 1926, 1; Krščanska šola – govor Josipa Hohnjeca na zborovanju škofijske zveze v Mariboru, *Slovenski gospodar*, 29. 4. 1926, 1; Naše pojmovanje države – razgovor z dr. Josipom Hohnjecem, *Slovenec*, 4. 2. 1926, 5; Hohnjec Josip, *Ob 20-letnici naše izobraževalne organizacije*, *Slovenski gospodar*, 9. 12. 1926, 1.

ko je pristal na noveliranje zakonodaje o oblastni samoupravi kot nadomestilu za uvedbo zakonodajne avtonomije v Sloveniji.¹¹⁴

Literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije, fond: Bogumil Remec
Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Mestna občina Maribor 1528–1941
Arhiv Jugoslavije Beograd, fond: Narodna skupščina Kraljevine Jugoslavije
Nadškofijski arhiv Maribor, Januš Golec, Spomini

Arhivski tiskani viri

Stenografski zapisniki Začasnega narodnega predstavništva Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev
Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine SHS za 1921–22
Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine SHS za 1923
Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine SHS za 1924
Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine SHS za 1925
Stenografske beleške Zakonodavnog odbora Narodne skupštine Kraljevine SHS za 1925
Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo 1922
Uradni list Pokrajinske uprave za Slovenijo 1923

Monografije

Ali se ženska res nima pravice vtikati v politiko? – brošura Slovenske ljudske stranke. Ljubljana: Krekova prosveta, 1920.
Arendt, Hannah, *Izvori totalitarizma*. Ljubljana: Študentska založba, 2003.
Boj za obstoj in svobodo Slovenije. Ljubljana: Tajništvo Slovenske ljudske stranke, 1924.
Čulinović, Ferdo, *Jugoslavija između dva rata*. Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1961.
Dolenc, Ervin, *Kulturni boj. Slovenska kulturna politika v Kraljevini SHS 1918–1929*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996.
Enciklopedija Slovenije. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987–2002.
Gligoričević, Branislav, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1970.
Gligoričević, Branislav, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919–1929)*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1979.
Krizman, Bogdan, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918–1941*. Zagreb: Školska knjiga, 1975.
Maček, Vladimir, *Memoari*. Zagreb: Hrvatska seljačka stranka, 1992.
Matković, Hrvoje, *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*. Zagreb: Sveučilište, Institut za hrvatsku povijest, 1972.
Mikuž, Metod, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1965.
Pernišek, France, *Zgodovina slovenskega Orla*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1989.

¹¹⁴ Razprava o vladni deklaraciji – govor dr. Hohnjeca, Slovenec, 8. 8. 1928, 1; Prosvetna zveza ob desetletnici države – govor dr. Hohnjeca, Slovenski gospodar, 6. 12. 1928, 1.

- Pravila okrajnih Kmečkih zvez in Jugoslovanske kmečke zveze*. Ljubljana: Jugoslovanska kmečka zveza, 1920.
- Prepeluh, Albin, *Pripombe k naši prevratni dobi*. Ljubljana: Založba univerzitetne knjižarne J. Blasnika, 1938.
- Pribičević, Svetozar, *Diktatura kralja Aleksandra*. Zagreb: Globus, 1990.
- Ribar, Ivan, *Politički zapisi*. Beograd: Prosveta, 1948.
- Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti 1981–1991.
- Stiplovšek, Miroslav, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929. Avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2000.
- Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev*. Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1925.
- Za svobodo in pravo. Iz govorov narodnega poslanca dr. Josipa Hohnjeca*. Maribor: samozaložba, 1923.
- Zečević, Momčilo, *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921*. Maribor: Založba obzorja, 1977.

Članki

- Erjavec, Fran, Volitve v Narodno skupščino 18. marca 1923, *Socialna misel*, I. II/1923.
- Erjavec, Fran, Volitve v Narodno skupščino 8. februarja v Sloveniji, *Socialna misel*, I. IV/1925.
- Hohnjec, Josip, O ustavi naše države, *Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*. Ur. Josip Mal, Ljubljana 1928.
- Hohnjec, Josip, Katoliško društveno prosvetno gibanje na Štajerskem, *Socialna misel*, I. III/1924.
- Kosovel, Srečko, Pismo z dne 1. septembra 1925, *Zbrana dela*, 2. knjiga, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.
- Matijević, Zlatko, Politika Hrvatske pučke stranke u vrijeme atentata na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS (1927–1928), *Časopis za suvremeno povijest*, št. 2/1995.
- Perovšek, Jurij, Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave, *Prispevki za novejšo zgodovino*, št. 1-2/1993.
- Stabej, Jože, Prosvetna zveza v Mariboru, *Socialna misel*, I. III/1924.
- Šuligoj, Ljubica, Ptujski okraj med svetovnima vojnima v luči skupščinskih volitev, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, št. 1/1996.

SUMMARY

Josip Hohnjec, the Principled Activist for the Revision of the Vidovdan Constitution at the National Assembly during the 1921-1925 Period

Mateja Ratej

On June 18, 1921, members of the Constituent Assembly of the Kingdom of the Serbs, Croats, and Slovenes adopted the Vidovdan Constitution that introduced a firmly centralistic government system. Members of the Slovene People's Party did not participate in the casting of

votes, and later made a pledge to continue in their efforts to revise the Constitution in order to attain the ultimate political, economic, and cultural equality of the Serbs, Croats, and Slovenes within the Yugoslav state. While the parliamentary politics of the Slovene People's Party was generally subordinate to its struggle for power the Party nevertheless continuously championed the home rule and demanded revision of the Constitution until the spring of 1925, when the politics of the Croatian Peasant Party led by Stjepan Radić underwent a radical change. A significant part in the struggle for autonomy had been played by Josip Hohnjec, a theologian and a principled member of the Assembly, who proclaimed the Vidovdan Constitution to be a calamity for the state. He remained a member of the Assembly until the introduction of the dictatorship of King Aleksander I. Karađorđević in 1929. Particularly during his initial years in the Assembly Hohnjec was generally perceived as a learned and well-prepared speaker who, although a Catholic priest, had declared himself a Republican. Before the adoption of the Vidovdan Constitution he was particularly renowned for his efforts for universal suffrage. Later he focused his attention on the project of administrative division of the state. On behalf of the Yugoslav Club he advocated in the Legislative Committee of the National Assembly the proposal that Slovenia and Croatia remain a single administrative unit. In January 1924 he spoke against the signing of the Roman Agreement that, among other things, stipulated the right of the Kingdom of Italy to annex Rijeka. From October 1924 Hohnjec acted as Vice President of the National Assembly, which was certainly one of the pinnacles of his political career. He was also in charge of the preparation and technical realization of the 1925 election, which greatly facilitated the task of the People's Party to organize the election. After the Croatian Peasant Party changed its political orientation in the spring of 1925 the shift of the Slovene People's Party away from its active pursuit of the revision of the Constitution and from the struggle for the home rule caused considerable conflicts within the Party. Hohnjec, who was increasingly losing his position of one of the most influential members of the Yugoslav Club, was quite reluctant toward this new Party orientation. From then on, he devoted most of his efforts to theoretical issues of (political) Catholicism. He did not publicly express his support of Anton Korošec in the National Assembly until August 1928 when Korošec introduced his government. Hohnjec then gave his consent to the legislative amendment on the provincial home rule as a substitute for the introduction of legislative autonomy in Slovenia.